

ASISTENȚA JURIDICO-PENALĂ INTERNAȚIONALĂ: NOȚIUNE, FORME, PARTICULARITĂȚI

Victoria Țarălungă, dr., conf. univ. USARB

Given that integration in various spheres of international relations became a priority trend, the joint effort of the international community in combating crime can be considered certainly one of the priorities of the international cooperation. In the process of cooperation the states resolves important issues such as harmonizing the qualifications of offenses endangering several states, coordinate the measures for their prevention and repression, achieving jurisdiction over offenders, legal assistance in criminal matters.

Among the various forms of the international cooperation, the one that has evolved the most in recent years is the international legal assistance - an effective form of international cooperation by a state to another state seeking or offering help in obtaining evidence in criminal cases.

In this article the author aims to elucidate and analyze, in terms of international regulations and doctrinal views, the notion, the forms and the peculiarities of the international legal assistance in criminal matters institution.

În sens larg, asistența juridică internațională constă în ajutorul dintre două state în vederea realizării activităților jurisdicționale în afara competenței teritoriale a acestora. Ca manifestare tradițională a suveranității, exercitarea funcțiilor jurisdicționale de către autoritățile judecătorești ale unui stat se circumscrie în interiorul frontierelor acestui stat. Cu toate acestea, așa provocări ca migrația și interdependența crescândă dintre indivizi și întreprinderi (în materie civilă), securitatea și lupta contra delicvenței internaționale (în materie penală) obligă la adoptarea mecanismelor juridice care ar permite o acțiune extrateritorială în exercitarea jurisdicției, cu respectarea suveranității statelor și a drepturilor și libertăților fundamentale.

Dicționarul juridic definește asistența judiciară în domeniul dreptului internațional public ca fiind „*un fel de asistență acordată de către statul solicitat în privința anchetelor și a procedurilor în materie penală, desfășurate în statul solicitant indiferent dacă asistența este cerută sau acordată de către o instanță sau de o altă autoritate competentă*” [18].

La începutul secolului al XX-lea normele internaționale în materia asistenței juridice internaționale din considerentul numărului limitat al acestora nu formau o instituție juridică independentă. În special, în afară de extrădarea infractorilor, convențiile sau actele speciale destul de rar conțineau prevederi privind „alte forme de asistență juridică a statelor” care presupuneau în acea perioadă comisiile rogatorii, facilitarea prezenței martorilor, comunicarea documentelor, furnizarea de informații, dosare și documente [15, p.258].

Astăzi, grație sporirii considerabile a numărului tratatelor specifice, cooperarea internațională în domeniu se realizează în diferite direcții și la mai multe niveluri. Aceasta, după caracterul său, poate fi oficială sau neoficială, iar după întindere – bilaterală sau multilaterală. Desăvârșirea instituției asistenței juridice internaționale în materie penală s-a realizat prin crearea unui sistem de norme internaționale specializate, consacrate în tratate internaționale distincte [2; 3; 4; 10; 11 etc.] sau în secțiuni separate ale tratatelor (spre exemplu, la nivelul Consiliul Europei: art. 8 din *Convenția europeană din 1977 pentru reprimarea terorismului*; Protocolul din 2003 de amendare a Convenției europene pentru reprimarea terorismului; art. 8-31 din *Convenția europeană din 1990 privind spălarea, descoperirea, sechestrarea și confiscarea produselor infracțiunii*; art. 26-31 din *Convenția penală din 1999 privind corupția*; Protocolul din 15 mai 2003 la Convenția penală privind corupția etc.) care reglementează relațiile internaționale interstatale în procesul asistenței juridico-penale internaționale. Astfel, asistența judiciară internațională în materie penală se solicită de către autoritățile judiciare competente din statul solicitant și se acordă de

autoritățile judiciare din statul solicitat, în baza tratatelor internaționale sau, în lipsa acestora, pe bază de reciprocitate.

În opinia cercetătorului V. Milinciuc, de regulă, mai efective sunt tratatele bilaterale în domeniu. Concomitent, același autor susține că, există situații când apar relații între state cu un nivel diferit de dezvoltare, când o asemenea cooperare nu beneficiază de susținere în statul mai slab dezvoltat. În asemenea circumstanțe, din punct de vedere politic, este mai binevenită cooperarea multilaterală [16, p.8].

Suntem de părerea că, diversele nivele ale cooperării în domeniu se completează reciproc, nefiind alternative. Tratatele bilaterale, fiind mai detaliate, exprimă într-o măsură mai reușită interesele părților. Totuși, astfel nu se reduce importanța tratatelor multilaterale în dezvoltarea practicii în domeniu, acestea consacrand esența instrumentelor juridice necesare pentru reglarea problemelor în materia asistenței juridice internaționale, în baza standardelor din domeniul drepturilor omului și a principiului suveranității.

Este important ca, cooperarea internațională în domeniu să se bazeze pe o recurgere echilibrată la elementele proprii. Aplicarea unei abordări flexibile în domeniul asistenței juridice internaționale, bazată pe dezvoltarea unui ansamblu de relații bilaterale în complex cu prevederile unor tratate multilaterale care stabilesc direcțiile de bază ale acestei cooperări, prezintă avantaje în ce privește eficiența luptei contra criminalității transnaționale.

Considerăm că asistența juridică internațională în materie penală reprezintă un mecanism, o formă largă, directă și eficientă a cooperării judiciare internaționale care permite unui stat de a obține de la un alt stat mijloace de probă necesare în cadrul anchetei sau a urmăririi penale. De aceeași părere este și cercetătorul canadian Kimberly Prost care susține că „*asistența juridică internațională în materie penală reprezintă un proces prin care un stat solicită sau oferă unui alt stat ajutor în vederea colectării probelor în cauzele penale*” [9, p.3].

Merită atenție și definiția formulată de către V. Milinciuc care consideră că „*asistența juridică internațională în materie penală reprezintă activitatea autorităților competente ale unui stat (solicitant), bazată pe legislația internă a acestuia, desfășurată în vederea realizării, în conformitate cu condițiile fixate un tratate internaționale, a unor însărcinări judecătorești, de anchetă sau a celor care parvin de la alte autorități publice competente, în vederea realizării pe teritoriul altui stat (solicitat) a unor acțiuni procesuale și de anchetă în vederea dobândirii probelor necesare pentru cauza penală anchetată în statul solicitant*” [16, p.19].

De multe ori, noțiunea de asistență penală internațională îmbracă două accepțiuni: o *accepțiune mai restrânsă*, așa numită asistență juridică cu caracter judiciar (*in foro*), prin care se înțelege asistența pe care organele judiciare din diferite state și-o acordă în cursul procesului penal și care se manifestă în mod obișnuit în efectuarea sau în trimiterea actelor de procedură necesare în cadrul aceluși proces; și o *accepțiune mai largă*, prin care se înțelege asistența oferită în general în cadrul luptei împotriva infracționalității (*in et extra foro*), care este întrebuițată pentru a desemna activitatea de cooperare între state în materie penală [6, p.xii].

De menționat că, la începutul sec. al XX-lea, F. Martens a fost printre primii care, fără a defini asistența juridică internațională în materie penală (pentru că aceasta nu exista încă în calitate de instituție distinctă), a indicat două particularități de bază ale acesteia:

1. *Modul de realizare de către state a forței de pedeapsă în interiorul acestora, determinată de legi teritoriale, constituie baza pentru asistența juridică internațională în materie penală, deoarece cea din urmă presupune existența unei proceduri penale normale, fiind imposibilă în afara acesteia.*

2. *Condițiile și volumul asistenței juridice reciproce acordată de către state în materie penală pot fi determinate cel mai bine prin intermediul tratatelor internaționale. Tratatele încheiate de către state completează și modifică ordinea teritorială de realizare a forței de constrângere (de pedeapsa, de reprimare) conform scopurilor fixate de către state în domeniu* [15, p.213].

Două trăsături importante ale instituției asistenței juridice internaționale în materie penală pot fi deduse din expunerile lui Fyodor Martens, și anume: fixarea în textul tratatelor internaționale a obligațiilor reciproce ale statelor în domeniul asistenței juridice și realizarea unei asemenea asistențe în baza legislației interne a statului solicitat.

În același context, constatând că obiectul asistenței juridice internaționale în materie penală constituie organizarea unei colaborări internaționale între organele judiciare din diferite state în vederea asigurării unei bune administrări a justiției, am încercat să mai evidențiem unele particularități ale acestei instituții juridice:

1. Asistența juridică internațională în materie penală poate fi acordată *la orice etapă a procesului penal*.
2. Asistența juridico-penală internațională este oferită ca *răspuns la o cerere care se bazează pe un tratat, un acord, pe dispoziții legislative reciproce sau pe curtoazie internațională (comitas gentium)*.
3. O particularitate care diferențiază asistența juridică internațională de alte forme ale cooperării judiciare internaționale constă în *transmiterea parțială de către statul solicitant celui solicitat a competenței sale exclusive asupra cauzei penale*.
4. Un mare avantaj al asistenței juridico-penale internaționale constă în faptul că această poate îmbrăca *diverse forme*. Acestea constituie latura substanțială în organizarea asistenței juridice internaționale, iar activitatea prin care formele sunt aduse la îndeplinire constituie latura formală a cooperării dintre state în domeniul acestei asistențe juridice.

Cadrul formelor de asistență juridică internațională a luat ființă și s-a lărgit treptat în secolul al XX-lea, iar tendința actuală este nu numai de sporire a formelor de asistență juridică internațională, ci și de universalizarea a acestora [8, p.5]. Sfera de aplicare a tratatelor privind asistența juridică internațională în materie penală este în strânsă legătură cu formele asistenței, deoarece cele din urmă caracterizează și concretizează domeniul relațiilor juridice reglementate de către tratatele respective. Forma concretă de asistență juridică se realizează în acele acțiuni procesuale îndeplinite de către statul solicitat în baza cererii autorității competente a statului solicitant.

Denumirea acestor acțiuni poate varia în corespundere cu specificul procesului penal al statelor, forma asistenței elucidând nu definiția, ci esența acțiunii rezultatul căreia este scontat. Astfel, în doctrină *forma asistenței juridice internaționale în materie penală* este definită ca fiind o sarcină specială orientată spre elucidarea adevărului și elaborarea unei hotărâri legitime asupra cauzei, sarcină solicitată de către autoritățile competente ale unui stat și realizată prin îndeplinirea de către organele competente ale statului solicitat a unor acțiuni procesuale în baza legislației proprii, cu posibilitatea luării în considerare a specificului legislației naționale a statului solicitant [16, p.26-27].

Tratatul-tip privind asistența juridică în materie penală adoptat de către Adunarea Generală a ONU la 14 decembrie 1990 [12] prevede următoarele forme de asistență: a) obținerea de mărturii și declarații; b) punerea la dispoziție a persoanelor arestate sau a altor persoane pentru a da declarații sau pentru a acorda ajutor la desfășurarea anchetei; c) remiterea documentelor judiciare; d) perchezițiile și sechestrările; e) examinarea obiectelor și a locurilor; f) furnizarea de informații și a mijloacelor de probă; g) furnizarea originalelor sau a copiilor certificate conforme dosarelor și a documentelor pertinente, acestora atribuindu-se documentele bancare, financiare, registrele care demonstrează modul de funcționare al întreprinderilor sau activitățile comerciale ale acesteia [13, art. 1, p.2].

Aceasta însă nu reprezintă o enumerare exhaustivă a formelor de asistență juridică internațională în materie penală. După cum se indică și în *Ghidul asupra Tratatului tip privind asistența juridică în materie penală* [17, p.38-39], din enumerarea inclusă în acest tratat „*părțile vor alege formele de asistență solicitate, și, de asemenea, vor recurge la alte forme considerate necesare de către statele - părți. Unele state însă pot opta pentru recurgerea la formulări generale după exemplul p.1 al art.1*” [13, art. 1, p.1], adică vor negocia doar sfera de aplicare a tratatului, soluționând ulterior problema formelor de asistență

în dependență de solicitările parvenite. Important este ca formele de asistență consacrate printr-un tratat internațional să reflecte necesitățile părților, în conformitate cu prevederile legislației procesual-penale naționale.

Conform legislației naționale a Olandei, spre exemplu, în sfera asistenței juridice în materie penală în afară de formele indicate în Tratatul tip al ONU privind asistența juridică în materie penală, sunt incluse și așa proceduri specifice ca primirea rapoartelor medicale și stomatologice (cu acordul pacientului prezentat în formă scrisă), remiterea cazierelor judiciare, prezentarea de informații privind posesorii anteriori de telefoane mobile, prezentarea informațiilor privind datele din pașaport (asemenea informații se păstrează la autoritățile municipale olandeze) etc.

În Portugalia, în baza Convenției europene din 1959 privind asistența juridică în materie penală este posibilă primirea de documente bancare, interceptarea convorbirilor telefonice, verificarea corespondenței poștale, realizarea expertizelor etc. Totodată, în Germania se poate acorda asistență juridică în materie penală prin așa forme ca: identificarea vizei de reședință și a domiciliului *de facto*, identificarea proprietarilor mijloacelor de transport și ai telefoanelor mobile; verificarea canalelor de realizare a mărfurilor și a mijloacelor de transport etc. [1].

Doctrina susține că, după cum funcționează pe baza de tratate sau în afara acestora, formele de asistență internațională juridico-penală pot fi grupate în: *forme consacrate* și *în forme eventual acceptabile* [6, p.xiii].

În cadrul formelor de asistență juridică penală *consacrate* un prim grup al acestora îl constituie formele care servesc la realizarea luptei împotriva fenomenului infracțional în general, facilitând prin transmiterea de informații, combaterea criminalității, mai ales, sub aspectul prevenției generale. Informațiile procurate prin intermediul acestor forme pot servi deseori și la descoperirea, urmărirea și soluționarea unui caz concret, precum și la cunoașterea antecedentelor unor infracțiuni, facilitând identificarea acestora și individualizarea pedepselor ce se aplică. Aceste forme de asistență prin informare aduc, prin urmare, un raport direct în sfera prevenției generale, și un aport eventual și indirect în sfera activității de represiune.

Dacă ne referim la formele de asistență internațională *eventual acceptabile*, acestea, spre deosebire de formele de asistență juridică penală consacrate, nu funcționează pe baza de tratate ci pe baza sistemului declarațiilor de reciprocitate. Această cale este folosită, de regulă, de statele vecine care au frontieră comună, încât trecerea acestora de către infractori este foarte frecventă, iar faptele prin continuitatea sau conexitatea lor privesc ambele teritorii [8, p.7].

Așadar, aceste forme de asistență juridică sunt determinate în genere de poziția geografică a statelor și de fenomenele infracționale specifice acestei poziții, precum și de gradul intens de trafic maritim, aerian sau feroviar dintre aceste state. Formele de asistență juridică ce fac parte din aceasta categorie pot fi, în materie penală, destul de variate, în funcție de interesele pe care statele care recurg la aceste forme le pot avea într-un anumit moment. O analiză detaliată a acestor forme este dificilă și lipsită de interes pentru asistență juridică internațională în materie penală. Ne mărginim deci la câteva exemple la forme de existență juridică bilaterală.

O forma de asistență judiciară bilaterală folosită de obicei de către statele învecinate, o constituie angajamentul luat de fiecare stat de a avansa cheltuielile de transport și întreținere, pe teritoriul respectiv, a martorilor chemați dintr-un stat înaintea instanțelor din celălalt stat. Tot o formă de asistență juridică bilaterală între state vecine este citată de Robert Legros [7] cu privire la raporturile dintre Franța și Belgia. Astfel, arată autorul, între autoritățile franceze și belgiene, ca urmare a unei înțelegeri, a putut fi pusă în aplicare o procedură utilă, într-o cauză de asasinat a unui agent de poliție din Bruxelles: prevenitul Jaclues Zanotta, deținut în Franța pentru o infracțiune comisă în Belgia a fost „împrumutat” anchetatorilor belgieni pentru a se putea determina locul unde a fost îngropat corpul agentului de poliție.

Astfel, putem conchide că statele au libertatea, cu respectarea propriilor legi penale și procedurale, să folosească orice formă de asistență juridică în vederea luptei eficace contra fenomenului infracțional.

Formele consacrate de asistență juridică internațională în materie penală ar putea fi grupate, la rândul lor, în două mari categorii: *forme cu caracter informativ* și *forme cu caracter procesual* [5, p.88].

Primei categorii se atribuie formele care servesc la realizarea luptei împotriva fenomenului infracțional în general, facilitând prin transmiterea de informații, combaterea criminalității. Informațiile procurate prin intermediul acestor forme pot servi deseori și la descoperirea, urmărirea și soluționarea unui caz concret, precum și la cunoașterea antecedentelor unor infracțiuni, facilitând identificarea acestora și individualizarea pedepselor ce se aplică. Aceste forme de asistență prin informare aduc deci un raport direct în sfera prevenirii generale, și un aport eventual și indirect în sfera activității de represiune. Fac parte din grupul formelor consacrate care au drept obiect procurarea de informații (*forme cu caracter informativ*): remiterea de copii sau extrase de pe hotărârile judecătorești, remiterea cazierelor judiciare și schimbul de informații privind o serie de probleme care interesează statele în lupta lor comună contra criminalității [5, p.88].

În raport cu funcțiunea lor indirectă, procurarea de informații este utilă realizării în bune condiții a justiției penale. Toate legislațiile penale admit astăzi ca, pentru aplicarea unei pedepse juste trebuie să se țină seama de personalitatea infractorului, personalitate care, din punct de vedere penal, poate fi cunoscută și prin antecedentele sale, prin condamnările sale anterioare. Așadar, remiterea de copii sau extrase de pe hotărârile de condamnare, remiterea fișelor de antecedente penale au un rol important în individualizarea pedepsei: la luarea unor măsuri ca suspendarea condiționată a executării pedepsei, înlocuirea răspunderii penale, la acordarea grațierii sau în procesul reabilitării judecătorești [8, p.8].

Cea de-a doua grupă de forme consacrate în care asistență juridică internațională în materie penală poate fi efectuată privește *formele cu caracter procesual*. Formele de asistență cu caracter procesual se caracterizează prin aceea că ele se desfășoară în sfera activității de represiune în mod concret, fiecare din aceste forme reprezentând un mijloc de colaborare între state în realizarea represiunii împotriva unor infracțiuni determinate [5, p.88].

Desfășurarea în bune condiții a procesului penal, temeinicia soluționării cauzelor reclamă cu necesitate în fiecare caz cunoașterea completă a faptelor așa cum ele s-au petrecut în realitate. Aceasta presupune faptul că organele care sunt chemate să cerceteze și să constate adevărul material trebuie să aibă întotdeauna la îndemână mijloacele necesare pentru soluționarea unei cauze penale. Uneori acestea nu pot fi obținute decât apelând și solicitând concursul organelor judiciare din alt stat. Formele de asistență cu caracter procesual sunt menite să realizeze colaborarea între state în scopul înlăturării justiției în cauzele penale contribuind astfel la activitatea de prevențiune specială și generală.

Astfel, cooperarea statelor în lupta contra infracțiunilor care fac obiectul unor cauze penale poate fi înlăturată prin următoarele forme de asistență cu caracter procesual: cooperarea organelor de poliție criminală, comisiile rogatorii, înmânarea de citații, remiterea de deținuți în scopul audierii sau confruntării, transmiterea materialelor judiciare, extrădarea, recunoașterea hotărârilor penale străine etc.

Referindu-ne la perspectivele dezvoltării formelor de asistență juridică în materie penală în contextul tratatelor internaționale, ținem să menționăm, în calitate de un nou nivel al cooperării judiciare, posibilitățile consacrate în Convenția Națiunilor Unite din 2000 împotriva criminalității transnaționale organizate, în Convenția Națiunilor Unite din 2003 împotriva corupției, Convenția din 2000 privind asistența juridică în materie penală dintre statele-membre ale Uniunii Europene și în cel de-al Doilea Protocol adițional din 2001 al Convenției europene din 1959 privind asistența juridică în materie penală. Acestea permit utilizarea în procesul interogărilor a videoconferințelor sau a altor mijloace tehnice actuale, realizarea anchetelor comune și utilizarea unor metode speciale de anchetă (a livrărilor

controlate, urmărirea electronică sau a altor forme de urmărire) în cazul acordării asistenței juridice [14, p.3].

Cele expuse ne permit să conchidem că asistența juridică internațională în calitate de instituție juridică, creată, în special, în perioada postbelică, se caracterizează prin faptul că, în limitele a două ramuri de drept – internațional și procesual penal, aceasta a comasat normele care reglementează relațiile reciproce din domeniul asistenței juridice în materie penală a autorităților competente, naționale și străine, ale statelor. Instituția asistenței juridico-penale internaționale se află în continuă dezvoltare - prin consacrarea de noi forme de asistență și prin simplificarea multor proceduri în domeniu - normele acesteia fiind consacrate atât în textele tratatelor internaționale, cât și în legislația internă a statelor.

BIBLIOGRAFIE:

1. Baltic Sea Region: Mutual legal assistance and extradition, 1997 // [on-line] www.baltic21.org
2. Convenția europeană de asistență judiciară în materie penală, adoptată la Strasbourg la 20 aprilie 1959, în vigoare din 12.06. 1962, în vigoare pentru RM din 05.05.1998. În: *Tratate Internaționale*, vol. 14 p. 71.
3. Convenția de la Minsk din 22.01.1993 privind asistența juridică și raporturile juridice în materie civilă, familială și penală din cadrul CSI // [on-line] http://www.cis.minsk.by/russian/ssg_7_10_2002_kishinev/ssg/1062717.html, în vigoare pentru Republica Moldova din 16.03.1995
4. Convenția interamericană privind asistența mutuală în materie penală, adoptată la Nassau, Bahamas la 23 mai 1992 // [on-line] www.amicc.org/docs/InterAmConvMutalAss92-3.pdf
5. Cryer, R.; Friman, H.; Robinson, D.; Wilmschurst, E. *An introduction to international criminal law and procedure*. 2-nd edition. Cambridge University Press, 2010.
6. Gilmore, W.C. *Mutual assistance in criminal and business regulatory matters*. University of Edinburgh, 1995.
7. Legros, R. *Droit pénal international*. In: *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1967, nr. 2. [on-line] www.just.fgov.be/img_justice/publications
8. Michael, K.; Rose, G. *Human. Tracking Technology in Mutual Legal Assistance and Police Inter-state Cooperation in International Crimes*. University of Wollongong, 2007.
9. Prost, K. *Pratique et nouvelles tendances de l'entraide judiciaire: l'avenir de la coopération internationale*. Ottawa, 1998. [on-line] http://www.oas.org/Juridico/mla/fr/can/fr_can_prost98.html.
10. Primul Protocol adițional la Convenția europeană de asistență judiciară în materie penală, adoptat la Stasbourg la 17.03.1978, în vigoare pentru RM din 25.09.2001. [on-line] www.inj.md
11. Al Doilea Protocol adițional la Convenția europeană de asistență judiciară în materie penală, adoptat la Stasbourg la 08.11.2001. [on-line] conventions.coe.int/.../182.htm
12. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 45/ 117 din 14.12.1990. [on-line] https://www.unodc.org/pdf/model_treaty_mutual_assistance_criminal_matters.pdf
13. *Tratatul-tip al Națiunilor Unite privind asistența juridică în materie penală*, adoptat de către Adunarea Generală a ONU la 14.12.1990. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 45/ 117 din 14.12.1990. [on-line] www.unodc.org/.../model_treaty_mutual_assistance_criminal_matters.pdf
14. UN Document A/55/383, Committee of Experts on the Operation of European Conventions in the Penal Field, Draft Second Additional Protocol to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters, Strasbourg, 12 march 2001.
15. Мартенс, Ф.Ф. *Современное международное право цивилизованных народов (по изданию 1905 г.)*. Т.2. Москва: Издательство «Юридический колледж МГУ», 1996.

16. Милинчук, В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. Москва: Издательство «Юрлитинформ», 2001.
17. Руководство по Типовому договору о выдаче и Руководство по Типовому договору о взаимной помощи в области уголовного правосудия. Международеый обзор уголовной политики № 45 и 46. ООН, Нью-Йорк, 1995.
18. [on-line] www.dreptonline.ro/dictionar_juridic/dictionar_juridic.php